

BRARIATIUS, DIESSEN OP DE ROMEINSE KAART GEZET

Door Frank van Hest

Frank van Hest is betrokken bij het onderzoek naar de Romeinse nederzetting in Diessen. Hij licht enkele resultaten toe.

Zoals in het voorgaand artikel 'Diessen, Romeins' van Hans Schoenmaker is uiteen gezet, zijn in oktober 2001 zijn aan de Zijthorst in Diessen Romeinse vondsten gedaan.

Logisch dus om verdere ontwikkelingen op deze oeverwal van de Reusel te volgen bijvoorbeeld als het land bewerkt wordt of bij bouwwerkzaamheden.

De belangstelling en medewerking van de inwoners van Diessen is bijzonder verheugend en daardoor konden wij aanwezig zijn bij het omploegen van een weide die in het verlengde ligt en ten noorden van het opgegraven "huis 2 uit sleuf 7" aan de Zijthorst.

Vooraf werd de dikte van de teellaag gemeten om te zien of het omploegen de 'Romeinse laag' niet zou vernielen. Deze laag zwarte aarde was 40 tot 85 cm. dik en daarmee was de Romeinse laag tegen de ploeg beschermt. Bij het herhaald omploegen van de grond kunnen voorwerpen in de loop der tijden omhoog gewerkt worden en dat had onze belangstelling.

Op vrijdag 18 maart 2003 werd er geploegd en zoals te verwachten kwam er allerlei materiaal te voorschijn, een fietsbel, hoefijzer, een heng, spijkers, stukken pindraad, glas, aardewerk uit de 20ste, 19de en 18de eeuw, botten, landbouwplastic en wat

Op de wrijfschaal was te lezen: (IBRAI Volgens de Archeologische Dienst van de gemeente Nijmegen heeft hier 'Brariatus' gestaan. Het eerste haakje en verticale streepje zijn het kader van het stempel, het laatste verticale streepje de verticale poot van de letter R.

Foto Marieke Drijver - Van Hest

niet meer, maar ook 8 stukken van Romeinse dakpannen en een randfragment van een wrijfschaal! Een typische Romeinse wrijfschaal diende voor het fijnmaken van kruiden en groenten, ze hadden vaak een diameter van 30 tot 40 cm. bij een diepte tot 10 cm. en waren meestal gemaakt van een witbakkende klei en gemagerd met fijn maar scherp grint. Dit grint dat ingebakken zat in de klei werkte als ware het een rasp. Omdat er bij het gebruik nogal wat kracht uitgeoefend werd was zo'n wrijfschaal redelijk fors uitgevoerd met een wanddikte van zo'n 10 mm.

Bekende pottenbakker

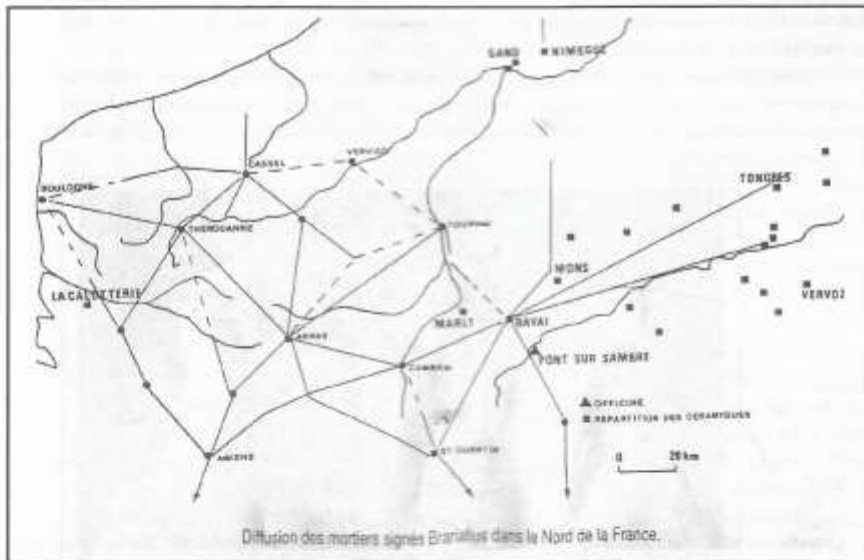
Bij het schoonmaken van de dakpanfragmenten bleken dezen van het zelfde maaksel als die werden gevonden in 2001, ze bevatten geen bijzonderheden, maar het randfragment van de wrijfschaal bleek de uitgietsopening te zijn met daarop een stempel, waarin meestal de naam van de maker staat.

Navraag bij de Archeologische dienst van de gemeente Nijmegen - middels een afwrijving met grafietpoeder op een cigarettenvloetje - leverde als antwoord van Harry van Enckevort op dat er inderdaad een naam staat en wel: **BRARIATIUS**.

Nu was Brariatius niet zomaar een pottenbakker, maar een die ook nu nog erg bekend is, juist vanwege zijn wrijfschalen. Er is uitgebreid onderzoek verricht naar zijn pottenbakkerij en naar de verspreiding van zijn producten. Brariatius had zijn bedrijf in Pont sur Sambre ten zuiden van Bavai in wat nu noord Frankrijk is.

Als je weet waar je moet zoeken is het niet zo moeilijk meer, aldus het advies van dhr. van Enckevort, en zo bleek in het boek "La ceramique en Gaule Romaine" een kaart te staan met het verspreidingsgebied van de wrijfschalen van onze Brariatius. Hierop zien we dat het merendeel van het spreidingsgebied langs Sambre/Maas in de richting van Tongeren/Maastricht/ Keulen gaat, maar dat de schalen ook ten westen en ten noorden van Bavai, zij het in mindere mate, voorkomen.

In Nijmegen is 1 exemplaar gevonden in Gent 2 exemplaren en aan dat lijstje kan nu dus Diessen worden toegevoegd!

Kaart van het verspreidingsgebied van de wrijfschalen van Brariatius. Diessen kan hier dus aan worden toegevoegd.

Dhr. van Enckevort merkte op dat wrijfschalen zonder stempel vooral in de 1ste eeuw voorkomen, die met stempel in de 2de eeuw en later. Interessant is het op te merken dat op de tientallen fragmenten van wrijfschalen welke we vonden bij de opgraving in 2001, er niet een bij was met een stempel.

Het lijkt ons aannemelijk te mogen veronderstellen dat het transport van deze schalen van Pont sur Sambre richting Nijmegen en Diessen, gezien hun grote gewicht, over water heeft plaats gevonden (wat dus op een handelsroute duidt via Sambre en Maas richting Nijmegen en verder naar Empel en via de Reusel naar Diessen).

Helaas vermeldt het artikel over Brariatius in *La ceramique en Gaule Romaine* niet specifiek de periode waarin deze pottenbakkerij actief was, maar het betreffende

hoofdstuk gaat over pottenbakkerijen in noord-Frankrijk op het einde van de 1ste en gedurende de 2de eeuw van onze jaartelling en dat komt aardig overeen met de datering van de vondsten van de opgraving aan de Zijthorst van 2001; te weten 100-200 na Chr.

Oude teksten

Ook interessant is nog het volgende, Hans Schoemaker begint artikel als volgt:

"Van de Romeinen weten we veel meer dan van de mensen uit de prehistorie.

De Romeinen kenden het schrift: ze lieten ons geschreven berichten na."

En zo was dat ook, behalve de Germaanse runetekens, welke zelden voorkomen en maar door een enkele ingewijde gelezen konden worden, kenden de gewone mensen in onze streken in het begin van onze jaartelling het schrift niet.

Wij kennen uit Diessen nu drie Romeinse voorwerpen waarop schrift voorkomt:

- een stuk dakpan met de tekst **LXG** (legio decima gemina)
- een schaalfragment van terra sigilata met de tekst **CASSIUS** (1ste helft 2de eeuw)
- een wrijfschaalfragment met de tekst **BRARIATIUS**

Om de traditionele rivaliteit tussen Diessen en Hilvarenbeek, niet al te zeer aan te wakkeren en Beek niet te kort te doen, vermelden wij hier ook een tweetal Romeinse tekst-vondsten uit Beek:

- een komfragment van terra sigilata met de tekst **GNATI** (Gnaeus Ateius begin 1^e eeuw)
- een bordfragment van terra sigilata met de tekst **OFVITAL** (Vitalis, zuid Gallie)

Gezien de datering van deze vondsten (einde 1ste en 2de eeuw na Chr.) is het zeer goed mogelijk, dat dit soort teksten, die de toenmalige bewoners van onze streken ook gezien moeten hebben, hun eerste contact was met het schrift.

Of ze wisten wat die tekens voorstelden weten wij natuurlijk niet, maar ze hebben ze wel gezien en zich erover verwonderd en zich misschien afgevraagd wat ze te betekenen hadden.

Ze zullen dat ongetwijfeld snel geleerd hebben, dat diende immers hun economisch belang. Uit geheel de zuidelijke Nederlanden zijn Latijnse teksten uit de 2de eeuw bekend die ook gebruikt werden door inheemse bevolking, ze hadden dus zowel de taal als het schrift snel onder de knie.

Erfgoed bewaren

Het blijft bijzonder dat in dit gedeelte van Diessen zoveel sporen van bewoning uit de Romeinse tijd worden aangetroffen. Zowel Harry van Enkevort als de provinciale archeoloog Martin Meffert vinden het opmerkelijk dat er zoveel dakpan (baksteen) materiaal werd aangetroffen en zoveel stukken wrijfschaal en glas.

Beiden vinden zij dit te luxe voor een eenvoudige inheems-Romeinse nederzetting en verwachten de aanwezigheid van complexere nederzetting- en woonvormen, dit in tegenstelling tot de conclusie van de onderzoekers van het AIVU (Archelologisch Instituut Vrije Universiteit).

Ze hebben hiervoor overigens verschillende argumenten. Meffert vindt vooral het voorkomen van wrijfschalen in een duidelijk Romeinse context, indicatief voor het overnemen van Romeinse eetgewoonten en dus van een romanisering die verder gaat dan men in een eenvoudige inheems-Romeins woonstalhuis mag verwachten. Van Enkevort daarentegen vindt vooral het voorkomen van glas (ribkom fragmenten uit de eerste eeuw) hiervoor indicatief.

Te concluderen tot de aanwezigheid van een uit steen opgetrokken Romeinse villa om de aanwezigheid van de vele dakpanfragmenten en de luxe goederen te verklaren en daarmee het verhaal van 'Deusone' te ondersteunen, gaat veel te ver.

Dit hoeft ook helemaal niet het geval te zijn, Van Enckevort beschrijft het voorkomen van gedifferentieerde woonvormen, dus niet het oude zwart-wit idee van: of inheemse woonstalhuizen of Romeinse villa's, maar ook het voorkomen in ons gebied van allerlei tussenvormen zoals bijvoorbeeld vakwerkhuisen met een of twee woonlagen met veranda's etc.

Denk hierbij bijvoorbeeld aan de zogenaamde proto-villa's, zoals deze zijn opgegraven in Rijswijk de Bult (Z.H.), in Druten en Oss-Ussen: houten constructies met veranda's zoals ook te zien in het Archeon in Alphen a/d Rijn. Dergelijke constructies zijn ook in staat een pannendak te dragen.

Recentelijk werd nog opgemerkt dat voor het gebied waar heden ten dage het gemeenschapshuis Hercules staat, tegenover de Zijthorst, in de tijd voor 1795, het toponym 'Steenakker' gebezigd zou zijn. Dit gegeven moet nog geverifieerd worden, maar als dat zo is zou het veel verklaren!

Romeinse kleedspelden (fibulae), opgegraven in Diessen op 25 oktober 2001
Foto Mieke Drijver-Van Hest

Tot slot, U ziet tot welke informatie en overpeinzingen een stukje aardewerk van zeven centimeter lengte met drie-en-een halve letter erop kan leiden. Het is duidelijk dat het laatste over de Romeinse tijd van Diessen nog niet gezegd is. Op het gehele gedeelte van oeverwal van de Reusel dat nu onderzocht is komen sporen uit de Romeinse tijd voor. Laat dus onze gemeentelijke overheden, maar vooral wij als Diessenaren voorzichtig zijn met dit culturele erfgoed en waakzaam zijn als er in dit gebied geploegd, gegraven of gebouwd gaat worden.

Licht de juiste mensen in (jullie kennen ze allemaal) over eventuele plannen zodat er op tijd en zonder oponthoud te veroorzaken, onderzoek gedaan kan worden en er geen gegevens verloren gaan.

Bronnen:

- Hans Schoenmaker, Diessen, een Romeins dorp, in: Hers en geens dur Diessen, deel 10
- Hans Siemons e.a., Archeologisch onderzoek aan de Zijthorst te Diessen, Amsterdam AIVU: Juni 2002
- Alain Vanderhoeven, scriptie, Wrijfschaaltempels in Nederland
- R. Delmaire, Les Mortiers de Pont-sur-Sambre et L'atelier de Brariatius, 1972
- Marie Tuffreau-Libre, La ceramique en Gaule Romaine, 1992
- W.J.H. Verwers en G.A.C. Beex, Archeologische Kroniek van Noord-Brabant, 1974-1976, blz. 24,25,26.
- Drs. Drs. H. Van Enckevort, "Germania Inferior, Besiedlung, Gesellschaft und Wirtschaft ander Grenze der roemisch-germanischen Welt". Berlin -New York, 2001.
- Frank van Hest. Kralen van Cleopatra?, in: Tussen Paradijs en Toekomst 62/2002